

A 3219

4373

A 3219

üti õp larte seltsile

Wene keelest eesti keele tõlgitud.

A. Halli

Õpetus

siiberi - katku ehk põrna - töbe

wastu.

(Weterinar-Komiteti juhatuses nende walitsus-
tele kokkuseatud, kes selle üle piawad walwama,
et awalikude kohtade poolt õigel ajal tulusad ja
kohuselikul kombel täidetawad reeglid laustõwede ja
külgehakawa haiguste wastu wäljaantud saawad).

РЕВЕЛЬ,

Типографія Эстляндскаго Губернскаго Правленія.

1896 г.

II. Üldüldised seletused Siberi kakkuse (põrna-tõbe).

Siberi kakkus (põrna-tõbe) alla langewad kõik kodu-loomad. Nende seas põhjapoolsetes kubermangudes haigestab ta enam hobuseid, arwem suuri sarw-loomi, aga weel arwem lambaid ja sigu. Lõunapoolistes kubermangudes rabab see haigus aga rohkem lambaid ja sigu, — hobuseid ja suuri sarw-loomi üksnes arwais juhtumistes. Harilikult ilmutab ennast Siberi-kakk üksnes teatud ja enamasti soo- ja raba-paikades*), kus teda iga- ehk mõne- aasta pärast nähakse, aga alati soojal aasta ajal. Ehk küll inimesed ja loomad, sügisel, talwel ja warasel kewadel arwasti sellesse haigusse haigeks jääwad, tulewad sarnased haigused alati külgehakamise läbi, kui ettewaatamata kombel Siberi-kakk kõngenud loomadesi saadud nahkade-, karwade-, harjaste-, willeda- ja muude produktidega ümberkäiakse. Üheaegsed mitmete loomade haigestused mitmesugustes, külgehakamiseks eemal oldawates, küladest

*) Sessel põhjusel on nimetud paikade parandamiseks kraawide läbi soodest wee wähendamine aga ka täielik soode kuitwatus väga tähtjas ja otstarbelik.

ilmuvad üksnes suvel ja enamasti põua ajal. Soomad, kes enne teisa Siberi-katkust haigestud saavad, kõngewad üliwäga ruttu ja üsna oma peremeeste ootamata. Mitte vähemat wälispidist haiguse märki selle eeli ilmutates, hakkawad nimetatud loomad järsku wärisema, rängasti hingama, tuiguwad ja langewad kange silmapunnitamisega maha, ning lõppewad krampidesse; suremise pilgul jookseb nende loomade ninast, suust ja takkamulgust werine mäda ja weri wälja. Ometegi warsti hakkab haigus ennast aega mööda laiali lahutama, ka peas (lõua luude all), ehk kaela, rinna, man, kotiku, udara ja muude haige looma keha jägude peal ilmutab ennast paistetust, mis oma rutulise kaswamise pärast tuntakse. Sarnased paistetused paisuwad niiruttu, et wäga sagedasti, seisest haige looma kõrwal, võimalik on säherduste kord-korraltist suurenemist tähele panna. Ülemal seiswate näituste järele, piab nendes paikades, kus ennast Siberi-katt ilmutab, kõiki rutulisi loomade suremise juhtumisi suwe aeguil, aga ka kõiki paistetustega koos käidawaid haigestusi, mis ilma selleks nähtawa wigata (marastused, lõhestused ja m.) ilmunud on, kahtlusealusteks, luetama ja tarwilikult näituseks olema, et weterinar-arsti kutsuda.

Samuti wõiwad inimesed Siberi-kattu haigeks jääda, ehk küll selle haiguse kihwt pisut nende külge hakkab, mis harilikult ikka juhtub, kas ette-

waatamata kombel Siberi-kattus haigete looma-
 dega, säherduste koolend kehadega, nendest saa-
 dud produktidega ja, lõpeks, nende külgepuutumises
 olevate asjadega ümberkäimise pärast, ehk sarnaste
 loomade liha toiduks pruukimisest. Kattu edasi-
 minek inimesest inimese külge, tuleb arwa ette ;
 weel arwem tantakse teda edasi kärbeste ja teiste
 putukate läbi. Sella kombel wõiwad tergesti
 lamba karjased, looma pidajad, raisa-koristajad
 ja selle sarnased inimesed, mõne pisutese haawa-
 kese ehk marastuse pärast, mis neil kätte peal
 juhtub olema, kattu haigust saada, aga juhtumi-
 sed, milles töö kodade, wabrikute ja sarnaste as-
 janduste — kus nahku pargitakse ja willa-tööd
 tehakse — töö-inimesed Siberi-kattu läbi hai-
 gestud saawad, — tulewad kõik sellepärast, et
 nimetud produktid haigetest loomadest saadud on.

Inimeste juures awaldab ennast Siberi katt
 kibedate muhkude näul; siin juures mõne tunni
 ehk päewa pärast, peale seda, kui ta inimest oli
 kihwtitanud, hakkab sellel käsi, kael, pea ehk
 mõni muu keha jägu, mis riidega kaetud põle,
 terawa põlewusega walutama, nagu oleks teda
 kärbes ehk sarnane nõelanud (sellest tundmisest
 petetud, piawad inimesed, keda Siberi katt alles
 haigestanud, seda haiguse wiga parmude ehk kär-
 beste hammustamisest); selle järele ilmub kihw-
 titatut koha peal weike punane plekifene, millel
 must punkt keskpaigas on. See plekifene kasvab

aega-mööda suuremaks ja tema pea peal ilmub ka aega-mööda kasvav rakkune, mis punaka läbipaistva vedelikuga täidetud on. Nimetud rakkune läheb varsti lõhki, aga tema paljas mustpunnakas põhi katab ennast kárnaga, mille juures kihvitamine teistesse ligematesse ihu-jägudesse edasi tungib ja neid paistetama paneb. Ruttu paisub paistetus ikka enam ja enam laiali lagunetes ja terwet kätt, kaela ja m. oma võimusesse võttes. Rängemad haiguse märgid ei ole mitte nii tähtsad ja sellepärast kõigis juhtumistes, kui ülemal kirjeldud kihvitamised milleski keha jäus ilmuvad, on tarvis wististi ja võimalikult ruttu arsti abi otsida.

III. Albi Siberi-katku (põrna-tõbe) eest-hoidmiseks ja tema kantamiseks.

1) Rewadel, enne loomade karjasmaale lah-tilasjkmist on tarvis: a) meeletuletada loomapidajatele (maal wallakogumistel, aga linnades trükitud kuulutuste läbi) võimalikult Siberi-katku ilmunisest ja tarwilistest selle haiguse vastu hoiatuse abi nõudest; b) hoolega järelwaadata, kas ei ole mitte karjasmaade ehk nendele káidawate teede pääl looma raiskasi ehk nende jätiseid, máherdusi wiibimata piab áraförístatama ja áraháwitatama, kas tules põletamise ehk sügawalle maa alla, paksu lubja korruga üle-kattes, maha

matmise läbi, d) vaigad, mis enne Siberi kattus haigete loomade pidamiseks tarvitati (koplid, karjaajad ja m.) võimalikult ärapuhastada ja floori lubja weega ülepritsida; raisa matmise kohad aga aeg-ajalt parandada, nimelt: 1) nende aukudesse, kui sarnased talve ajal on sündinud, peaks fõrd lubja puistata ja pealt mullaga finni matta; 2) nendes juhtumistes, kui raisa = augu künkad on alla wajunud ehk laiali langenud, on tarwis wärsket mulda asemele lisada, mida kõwasti finni tampida ja muru-mätastega katta, jääb juures tähele panna, et raiska katja mulla fõrd mitte wähem 3-e aršunad peaks ei ole; 3) aedu raisa paikade ümber parandada, et loomade ligi-tulemist takistaksid; e) hoolega selle üle waltwata, et mitte kohalistesse loomade jootmise kohtadesse: tiikidesse, järwedesse ja ojadesse karja-õuedest ja aedadest sõnniku wedelik ei nõrguks ega linu ja kanepid liiku pandud ei saaks, ega mitmesuguseid muid asju ei wiitataks.

2) Siberi-kattu esimiste ilmuwate juhtumiste juures:

a) Kõik looma omanikud, aga ka karjamehed, karjatsed ja inimesed, kes esimeseks awitamiseks haige looma juure on kutsjutud, piawad wiibimata seda terwetest ära lahutama ja iseäralisesse ruumi panema ja silmapilk looma haigeksjäämisest politsei ametnikudele teadustama, nimelt: linnades — politsei pristawitele ja nende abidele, aga maal — maakonna ülema nooremate abilistele

ehk korrasnikudele (urätnikutele) otsekohse ehk walla-walitsuse läbi, kes seda omaford wiibimata oma ülemate läbi, maa- ja linna-walitsustele ettepane-wad, et weterinar-artist saaks tarwiliste abinõudega katku-tõwe kautamiseks ja tema allikate ja põhjuste täieliseks järeluurimiseks kohale saadetud.

L ä h e n d u s. Riigi- ehk maakonna-weterinaride piatawates paikades, nende käepä-ralise rutulise awitamise pärast, on kõige parem iustament see suguste weterinaride abi otsida.

b) Siberi katku sagedastes ilmunise paikades, piab loomade järelwaatamiseks, haigeks jäänute arstimiseks ja kõngenute kehade koristamiseks, weterinaril tarwilikud abid olema, kui ka abinõud, et tema haiguste paikadega ennast wõiks tutwus-tada ja tõbe laialilautamise kaarti teha.

d) Kõige esimiste Siberi-katku ilmuniste junres on soowitaw: loomi õuedes kuiwa toidu pääl pidada, madalaid karjasmaid kõrgemate ja kuiwemate wastu wahetada, loomi wõssiks mitte karjasmaale ajada, seiswa soowee asemel loomi jookswa ehk kaewu weega joota, aga ka mitte hobuseid teeäärsetest künadest sööta ja joota.

e) Selle ette muret kanda, et mitte kohalised karjad naabri küla loomadega, isiaranis nendega, kus Siberi-katkus haigeid loomi juba ettetulnud, kokku ei punduks ega segi käiks.

g) Haigeid loomi terwetest lahuse hoidmiseks olgu tarvilise toidu varaga isipäines paigad (kõige paremad selleks on osmid); finatfed hoiukohad piawad küladest, jõgedest, karjasmaadest ja teedest võimalikult kaugel olema.

h) Haigete loomade hoiu ruumid ja kõik asjad (selles küllas ka hobuste riistad), mis nendega kokkupuutumises olivad, kui neid, ökonomia rehungi pärast mitte tulega ärahäwitada ei wõi, piab hoolsasti klorilise lubja weega puhastatama ja pritsitama ja karboli hapuga kastetama ja pestama (1 jägu puhastud karboli haput 60—100 jäu wee pääle) ehk merkuriga (1 drahma ämbri, ehk 1 jägu 2000 jäu wee pääle).

T ä h e n d u s. Siäranis mure ja hoolega on tarwis puhastada (desinfeczida) finatfeid kohte, kus haige loom kõngenud oli, aga ka neid kohte, kuhu raibe wedelik looma suust ja takkamulgust koolemise pilgul, aga ka raisa koristamise ajal maha on nõrgunud.

i) Sõnnit, toidu jätised ja alused (õled, pahm, jasi), kui neid märguse ja puude puuduse pärast ärapõletada ei wõi, tarwis $\frac{1}{10}$ jäu kustutatud lubjaga kokku segada ja, mitte sügiset oodata, waid kohe kuhugile, terve loomale ligisaamata, kohta wäljawedada ja sääl sügawasse maa sisse matta, sarnasel kombel nagu seda raisa matmise juures õpetati, ning sellele sõerd ümberteha.

k) Kattu-tõppe lõppenute loomade kehad, samuti kõik nende keha jäud, on parem tulega ärapõletada; kui mitte seda võimalik ei ole, siis maetagu neid ühes nahkade-, sõrgade- ja sarvedega j. s. f. võimalikult sügavamasse (mitte vähem 3 arsinat, aga kus seda maa-põhja pärast ei või, tarvis raisa pääle sarnane mulla künkas kõrgendada, et raibe mitte vähem, kui kolm arsinat mulla all seisaks).

T ä h e n d u s 1. Enne matmist piavad sarnaste raiskade nahad nii viiñ rikutud saama, et need miski tarwituseks kõlblikud ei oleks (kõige mõnusam ja kõlblikum on neid petroleumiga üle kallata ja siis põlema pista); mahamattes on neid tarwis paksu lubja korruga ülekatta. Kohad raibete koristamiseks ja mulda matmiseks, olisitu igka kõrgemais ja kuivemais maa paikades, siin juures külades ja wee allikatest võimalikult kaugemale, neid hoolega loomade ligipääsemiseks võimatumaks tehjes. Kõlge hakkawa haigustega raiskade maha matmine eluhoonete ligi olevate põldude, kopelde, karjasmaade ja seda enam õuede pääle, ning wette wiskamine on tarwis kõvasti ärakeelata.

T ä h e n d u s 2. Külades, kus juba endistel aastadel Siberi-katt on juhtunud ilmuma, on tarwis: a) seesuguseid inimesi pidada (kõige

parem palga pääl), kes aitaksid tarbe korral loomapidajatele lõpenud loomade kehafi koristada, aga ka selle üle walwaksiwad, et säherduste koristamine ja mulda matmine praegu maksma seaduse järele sünniks (§ 2 p. k) ja b) muretseda (seltskonna ehk maakonna waraga) raibete wälja wedamiseks iseäralised wantrid ja reed (need olgu wõimalikult kindlad, et mitte raibest wälja nõrgum wedelik läbi ei tilguks), mis tõwe lõpe korral, kus neid tarwis pole, tulise weega piawad pestud ja puhastud saama, ehk kui mitte kallid ei ole — ärapõletud.

l) Siberi-katku- ja haigestute loomade produkti ei pia mitte millgi kombel ei toiduks ega muuks tarwitusteks pruugitama. Selle wiimse otstarbe pärast on tarwis tõwe ajal kõige walwsamat hoolt nende elajate üle pidada, mis liha tarwis tapetud saawad, nende inimeste üle, kes naha nülginise ammetid piawad, kes neid ostawad ja müüwad, ja wabrikute üle, mis säherdusest ülemalnimetud materialist mitmesuguseid asju walmistawad. Grawiisil on ka selle üle walwata, et sarnased asutused oleksiwad kindla ajaga ümber piiratud ja et säätlised jätid ei saaks mitte tiikidesse, järwedesse, jõgedesse ega kohaliste loomade jootmise kohtadesse wälja heidetud.

m) Hobuste rohitsejatele kõigil katku-tõwe ajal kõwasti ärakeelata werelastmised, paistetuse

lõikamised niihästi haigetel kui terwetel loomadel, samuti ka mistiisugused abi andmised ilma weterinar-arsti lubata.

u) Kendes paikads, kus Siberi-katk ennast ilmutanud (külades ja linnades) on loomade ostmine ja müümine, kui ka nende wälja wiimine teistesse tõwest puutumata jäetud paikadesse, ilma weterinari ülewaatuseta kõwasti ärakeelatud.

III. Paremad abinõud inimeste ja loomade kohta Siberi-katku (põrnatõbe) vastu.

Wäga tarwis on karjastele, põllupidajatele postipoistele, hobuse-ajajatele parwede wedamise juures ja kõikidele haigeid loomi rawitsewatele inimestele kohustada, et nemad järeltulewaid reegleid hoolega meeles piakšiwad. Iga haige looma rawitseja piab iga kord, enne looma ehk tema juures seiswa asja külge puutumist, oma käsa sulatud raswa ehk wõiga määrima, aga pärast külge puutumist neid karboli - ehk lihtsa - seebiga ja karboli hapuga (2%—3%) puhtaks pesema. Inimesed, kellel wälispolised haawad on, ei pia mitte haigeid loomi rawitsema.

2) Et terveid inimesi ja loomi kärbeste, parmude, kiilide ja muude nutukate hammustamise eest hoida (harnaste hammustamine rikub

wiimaks ka wälispidiseid keha jägusi), on tarwis
 sarnaseid, wälispidiseid keha jägusi, nendel ini-
 mestel, kes põllu pääl töötawad, ehk haiges
 looma rawitsewad, kui ka terwete loomade nahka
 nahwtaliniga, mis kanepi ehk lina õliga segatakse
 (2 drahma ehk 2 solotn. 1 pudeli õli pääle)
 määrada; jääb, kus nahwtalini ei ole saada —
 wõib karboli hapuga (sedasama-wõrd 1 pudeli
 wee ehk õli pääle), ehk tõkatiga wõida.

